

Министерство
на образованието и науката

АЗ·БУКИ

Национално издателство
за образование и наука

Избрано

от текстовете, публикувани в списанията
на Национално издателство

АЗ·БУКИ

www.azbuki.bg

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

Българско научно-методическо списание
• година XX, 2012 • киевски 1

ИСТОРИЯ

Българско научно-методическо списание
• година XX, 2012 • киевски 1

МАТЕМАТИКА И ИНФОРМАТИКА

Българско научно-методическо списание
• година XX, 2012 • киевски 1

ПРЕДУЧИЛИЩНО НАЧАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ Педагогика

Българско научно-педагогическо и методическо списание
• година XX, 2012 • киевски 1

ХИМИЯ ПРИРОДНИТЕ НАУКИ В ОБРАЗОВАНИЕТО астрономия биология география физика

ПРОФЕСИОНАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ

Българско научно-методическо списание
• година XX, 2012 • киевски 1

СТРАТЕГИИ НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА И НАУЧНАТА ПОЛИТИКА

Научно-педагогическо списание
• година XX, 2012 • киевски 1

Философия

Българско научно-методическо списание
• година XX, 2012 • киевски 1

Чуждоезиково обучение

Научно-методическо списание
• година XXXV, 2012 • киевски 1

10

9 – 15 МАРТ 2017 Г.

Философията на българина според Елин Пелин

Откъс от „Амбивалентната житейска философия на българския човек, погледната през модела на карнавала („Детен ген“, Елин Пелин)“

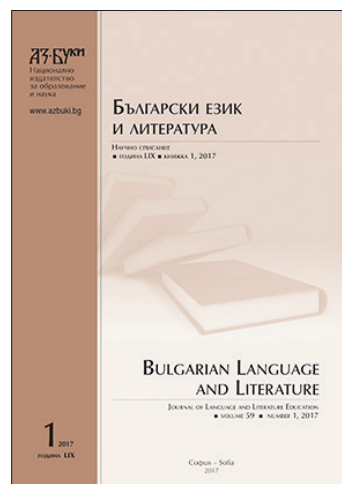
Костадинка Христова

Професионална гимназия „Константин Фотинов“ – Самоков

Творчеството на Елин Пелин отгавна се е превърнало в неразривна част от нашата културна памет и духовна същност. Това място на писателя се определя от умението му, възлеждайки се в обикновеното, делничното, да открива основополагащите принципи на българското живеене. Пъстър и многообразен е нашият свят в разказите на Елин Пелин. Той приютава в себе си и радост, и страдание, и отчаяние, и порив. Но тази разнolikост на ситуации и хора е споена и хармонизирана от вниманието към човека и човешкото. „Художественият свят на Елин Пелин е удивително цялостен и единен, той е свят на човешкото“ (Николай Чернокожев). Творбите на писателя разказват за изпитанията и неволите, пред които животът поставя хората, но те извеждат на преген план не нещастията, а внушенията, че българинът винаги открива пътя на възкресението. В съдбата на Елин-Пелиновите герои болката и разочарованието са повече от сбъднатите мечти. Но тези хора намират извора на своята виталност и духовен стоицизъм във вярата, че „...добротото и злото заедно вървят. Дойде едното, па дойде и другото“ („Задушица“).

Вярата в кръговостта на съществуването заляга в основата на амбивалентната житейска

Заглавието е на редакцията



www.bel.azbuki.bg

Главен редактор

Проф. д.п.н.
Маргарита Георгиева
E-mail: m.georgieva@abv.bg

Редактор

Д-р Мая Падешка
0889 22 04 12
Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71
E-mail: bel@azbuki.bg

Съдържание на сп. „Български език и литература“, кн. 1/2017:

EDITORIAL

МЕТОДИКА

За новото в новите учебни програми по литература / *Адриана Дамянова*

Съвременни лингвистични идеи, обогатяващи обучението по български език / *Татяна Ангелова*

ЕЗИКОЗНАНИЕ

Глаголи със значение 'обичам' в исторически и в съвременен план / *Кирил Първанов*

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА В НАЧАЛНОТО УЧИЛИЩЕ

„Малкото голямо четене“ – и в урока по български език (начален училищен етап) / *Мариана Мандева*

ОПИТЪТ НА ПРЕПОДАВАТЕЛЯ

Вицовете в часовете по български език и литература / *Валентин Стоянов*

Амбивалентната житейска философия на българския човек, погледната през модела на карнавала („Летен ден“, Елин Пелин) / *Костадинка Христова*

Учителят по български език и литература – учител новатор / *Заприна Глушкова*

Между традицията и съвременността / *Нели Минкова*

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И КУЛТУРА ПО СВЕТА

Деца, знаещи и разбираещи повече, отколкото могат да кажат (интервю с проф. Мила Вълчанова) / *Мая Падешка*

Трета международна интердисциплинарна конференция за студенти и докторанти, Виена, 7 – 9 декември 2016 г. / *Надя Кантарева-Барух*

РЕЦЕНЗИИ И ИНФОРМАЦИЯ

Приносен труд към методиката на обучението по български език и литература в началното училище / *Фани Бойкова*

Самотен в своето време / *Стефка Петрова*

IN MEMORIAM

Доц. д-р Ваня Кръстанова / *Елена Каневска-Николова*

философия на българина от разказите на Елин Пелин. А тази философия е разкрита непрепятено и естествено, но въздействащо убедително в разказа „Летен ден“. Тук Елин Пелин я представя по различен начин в сравнение с други свои творби – чрез модела на карнавала. Самата философия на карнавала се гради върху кръговрата на високото и ниското, на привидното и истинското, на профанното и сакралното, на сериозното и смешното. В кръговрата е заложена идеята за движението, обновлението, промяната. Карнавалната идея е реплика срещу застоя, сковаността, конформизма. Тя носи предизвикателството да проблематизираш самия себе си, да проверяваш всички наготово дадени истини.

Разказът „Летен ден“ на Елин Пелин изгражда битиен модел на българското живеене, който синекдотично се побира в границите на село Горно Ровинище. Заглавието на творбата звучи максимално обобщено, но и недвусмислено насочва към точно определен сезон – лятото. Този сезон е съдбовен за живота на Елин-Пелиновите герои. Това е времето, когато „ден година храни“, когато се събира реколтата, когато се обезпечава животът.

Началото ни въвежда в тягостната атмосфера на малкото грозно селце Горно Ровинище. В пейзажното описание художествените детайли раждат внушения за затъпяване, за оскомияване. Мизерията, мърсотията, нищетата сякаш са задушили енергията на живота. Боклукчиливите дворове с неумитите деца, безводното, нажежено до бяло от лятната горещина речиче, тъжната стара черква със смачкания покрив и изкривения гърбен кръст, жълтите лица на гушавите (болни) жени са все знаци на не-живот, на едно мъчително и безнадеждно съществуване, които „навяхват човеку тъга и го карат да бяга“.

Началният пейзаж акумулира нови смисли в образа на летния ден. Изпепеляващата жегата се превръща в метафора на безрадостния и безнадежден живот. В началния смислов фрагмент тягостното внушение за безконечността на човешкото страдание се подсилва и от използваното глаголно време – сегашно, времето на безкрайността, времето, което не дава ориентир нито за началото, нито за края.

Във втория смислов фрагмент картината на света се субективизира – „Това лято аз минах през него (селото), може би за двадесетия път през живота си...“. Тази нова гледна точка обаче не споделя нови и различни впечатления от видяното, а само засилва познатите: „...и то ми се стори грозно повече отвсякога“.

Глухотата и пустотата са единствените измерения на съществуването. Къщите са затворени и безлюдни. В селото са останали „двe-три

полуголи деца“, „една сляпа бабичка“ и един болен човек. За това мъртвило обаче си има причина. „Беше жътва“ – най-усилното, най-съдбовното време в календара на селянина. И макар природата да е разкрила немилостивото си лице, всички човеци са на полето:

Денят беше душен и тежък. Слънцето упорито се бе спряло посред синия небесен купол и сипеше огън и жар от висините. Чувстваше се страшна умора.

Над широкото поле, заградено с венец от сини далечни планини, трепереше адска марана. Тежко и уморително безмълвие цареше в запаления въздух. Навред из узрелите нивя се белееха групи жътвари и жътварки. Ни пъдпъдък се обаждаше, ни чучулига пееше.

Тягостният пейзаж отвежда към размисли за труда жертва и саможертва в името на живота. Жетвата-жертва осветява, сакрализира труда на полето. Това не е просто събиране на реколтата, не е само осигуряване на прехраната, а свещеноействие за запазване и продължаване на самия живот. И в това свещеноействие човекът би въградил себе си („По жътва“). Кулминацията в ритуалното осмисляне на труда е песента на жетварките, чийто отглас се поема сякаш от самото поле, за да се издигне като молитва, за да събере в единството на битието земното и небесното, човешкото и божественото.

На тържествената сакралност, характеризираща ритуалната жетва, е противопоставена атмосферата на „ханчето край шосето“:

Вътре беше хладно. Неравният под от калени плочи беше изметен и полян с вода. Широките стрехи на покрива не пущаха слънчевите лъчи през прозореца и вътре цареше полумрак, който отморява очите и някак си освежава.

Пространството на кръчмата е контрапункт на пространството на селото и полето. Самата кръчма е ситуирана на пътя. А този образ активира асоциациите за движение, изпитания и изменчивост, за проверка на ценностите и сдобиване с нови знания и опитности. Топосът на кръчмата също е натоварен с богат смислов потенциал. Това е празнично пространство със своя норма, която превръща много от забранените неща в позволени. По този начин позволява на човека да се дистанцира от делника – за да забрави или за да погледне отстрана. Кръчмата е място, в което единението между хората протича според груга норма. Не колективните социални регламентации спояват кръчмарската общност. Пиенето, пееенето, общата трапеза, пиянската разтуха, свирнята и танцът са преживяванията, които изграждат единството в кръчмата. Това са все дейности от празничния ред на битието. Те не се вметват в нормата на ежедневния регламентиран социален живот.

Но задачата на празника е да коригира делника. Празникът има ценностно и смислонабавящи функции, той трябва да обнови делника и в този смисъл празникът е свързан с кръговрата на живота. Разказът „Летен ден“ разкрива как акумулирането на жизнени сили се постига чрез снизяващото изживяване на сериозното, чрез „проверка“ на нормата в карнавално-празничното пространство на кръчмата.

Еманципацията на „кръчмарското“ пространство от строго регламентираното социално пространство на художествено равнище е постигнат чрез антитезното изграждане на двата образа. Горещият, нажежен до бяло, душен ден на полето контрастира на освежителния хлад и отморяващата очите тъмнина в ханчето. На усиления жертвен труд на жетварките е противопоставена врявата на петимата пияни селяни, които в най-съдбовното време, напред трудовия ден си устройват веселба.

Героите в кръчмата са аутсайдерите на селското общество, чешитите на селото. Те са представени през очите на новодошлия дугоселец, за когото обаче не са непознати. Така зададената гледна точка към героите поражда доверие – това е погледът на външния за социума човек, който обаче има вече изградени човешки връзки с тези хора. Погледът към героите се глобализира и се насочва към човешкото, към екзистенциалното, онова, което не е подвластно на социалните предписания и преграждания.

Героите в кръчмата са ярки образи, силно индивидуализирани, но обединени от това, че всеки от тях малко или много носи у себе си елементите на карнавално-празничното. Всички имат значещи имена, които отвеждат към метафоричната същност на персонажите.

Внезапно иззад масата се вдигна едно мъничко, хило човече, с детинско, но старо и сбръчкано лице, по което нямаше никаква следа от брада и мустаци. Това къосе... се казваше Марко... В турско време, някога си, той бил учител и от Освобождението постоянно даваше прошения за пенсия.

Марко – името поражда асоциации в две посоки: към фолклора (Крали Марко) и към християнството – апостола евангелист Марко. Портретното описание и действената характеристика на героя са в гротескова контрастност с внушенията на името. Няма и следа от кралимарковското юначество, нито пък от духовната извисеност и саможертвеност на евангелиста Марко. Героят прилича на шут, на палачо. Той се отличава с една човешка недоизграденост, която го прави да изглежда смешно нелеп – между старец и дете; между мъж и жена. А непрекъснатите прошения към властите да му бъде отпусната пенсия, разкриват колко много иска да бъде значим, да бъде взет на сериозно. В самото му поведение има някаква театралност, предвзетост и неестественост, но и следа от комплекси:

Той заскача около мене весел като дете и записка с тънък и смешен женски глас...; Той почна да ме разпитва дяволито за това, за онова и се мъчеше да бъде умен и приятел със значение.

Карнавално-масковият акцент в представянето на Марко е един „крив зелен зъб, който застъпваше долната му устна“. Този герой със своята неуловимост, със своята граничност е пародийно възплъщение на мъжкото начало, водещо в патриархалния свят.

Следващият герой от пиянската компания е Гаврил – кметът на селото. Социалната му позиция предполага той да бъде пазител на нормата. Лесно разчитаема е и християнската символика на името, която отвежда към образа на архангел Гавриил. Архангел Гавриил е един от седемте серафими, стоящи най-близо до Бога. Самото име означава „сила Божия“. Неслучайно именно този ангел донеся благата вест за раждането на Спасителя.

Но Елин-Пелиновият герой е опровержение както на високите социални очаквания към него, произтичащи от позицията му в общността, така и на сакрално-духовната устременост, загадена чрез смисъла на името му. Елин-Пелиновият Гаврил е „чужден човек“. Налага се с физическото си присъствие; той е възплъщение на мъжкото начало в неговата първичност и естествена природна загаденост – едър, здрав „като деб селянин“, „с дълги, извити като два сърпа мустаци“, които придават „юнашки вид на господарската му външност“. Респектиращото впечатление, което Гаврил прави на пръв поглед, е ерозирано от няколко художествени детайла. Той е герой от Сръбско-българската война, но той е герой и от своите истории с жени; той е сиромас, но не обича да работи, а обича да продава чорбаджилък. Както и при Марко, и при Гаврил има едно гротесково разминаване между видимо и същност.

До Гаврил на масата седи „с отпусната глава Иван Дядката“. Името и на този герой също е с двойна смислова натовареност. То отвежда към библейската фигура на Йоан Предтеча, Кръстителя, който пророкува идването на Месията, на Спасителя. Прозвището на героя говори за авторитета му на мъдрец сред останалите от общността. Единствено при този персонаж посланията на името не влизат в категорично противоречие с характеристиките му. Иван Дядката е човек на границата. У него е силна връзката с духовното начало, жива е съвестта му: „Той смилено ми протегна ръка... въздъхна и се помъчи да мине за трезвен“. Личната човешка грама е обезверила героя и го изтикала в социалната периферия. Прави впечатление, че представянето на Иван Дядката е изградено не чрез портретна характеристика, а чрез отношението на другите към него: „Имаше четиридесет години и се ползваше с почит в селото, защото бе грамотен, разумен, с весел характер и пееше в черква“. У него сякаш са се събрали двама души:

„Трезвен, той беше добър човек“. Друг става, когато пие. Образът на Иван Дядката е мостът между празничното и делничното, между битовото и духовното. Именно него Марко ще помоли да пее, а след отказа му Гаврил ще подкани да пие.

– Дядка, запей! – настояваше Марко.

– Ха, Дядка! – рече Гаврил.

– Не!

– Запей бе, Дядка, зпей!

– Не думкайте, няма да пея!

.....
Гаврил му подаде чашата.

– Дядка, пий!

– За пиене – ще пия.

– Ха така де, не ставай жена! – викна кметът.

Тези два кратки диалога на пръв поглед са пиански безсмислени и самоцелни, но те отвеждат към две символни действия, типични за празничното пространство на кръчмата – пиенето и пеенето. В нашия език глаголите „пея“ и „пия“ са тясно свързани не само поради голямата си фонетична близост, но и чрез смислова връзка, която се опира върху отколенни традиции в бита и душевността на българина. И двете действия – пиенето и пеенето – са амбивалентно натоварени в съзнанието на българския човек – той пее и в радост, и в печал; той пие и в щастие, и в болка. Пеенето освобождава духа, пиенето – тялото.

Отказът на Дядката да пее и съгласието му да пие, имат символен смисъл. Героят сякаш търси забрава, а не просветление. Него го разбира селският поляк Пелинко. Името на този герой препраща към мъдростта на фолклора и лечебната сила на природата. Това име също носи амбивалентен смисъл – пелинът е билка, лек; той носи облекчение за болката, което обаче е резултат от неръкомтворна сила. Но пелинът е горчива билка – за да постигнеш изцелението, спасението, трябва да преминеш през горчилката на изпитанието. Самият живот на Пелинко е илюстрация на името му, на неговата дуалистичност. Героят е възплъщение на енергичността, на виталността, но и на човешката гордост. Той ще познае любовта, но и ще се откаже доброволно от нея, което няма да попречи да продължи да страда. У Пелинко също има някаква извънмерност. Той отказва да стане чорбаджийски зет, въпреки че любовта му е споделена, въпреки че семейството на Милена не се противопоставя. Този жест може да бъде разчетен като романтична проява на своеобразното самочувствие на бедняка, на неговата човешка гордост и социално честолубие. Ако историята свършваше дотук, такъв избор би бил героичен. Наистина, Пелинко напуска чорбаджийската къща, но оставя Милена посрамена и тя е принудена набързо да се омъжи в друго село. Щастие не съпътства Пелинко и в последващия му живот – по-късно той успява да се ожени, „само че жена му наскоро умря и сега той бе вдовец“. В душата на героя остава празнина, която го приобщава към компанията в кръчмата.

Третият диалог в творбата събира в едно двете амбивалентни начала.

– Дядка, пий и пей – продължаваше да удря той (Пелинко) по масата.

– Да пукна, ако запея!

– Пукни тогава – по-добре да пукнеш!

.....
– Няма да пея! – вдигна глава Дядката. – Срам ме е... жал ми е. Полето гори. Децата ми са там, работят... Пък аз се напих... Няма да пея!

В гумите на Иван Дядката звучи вината, родена от съзнанието за преминалата социална и нравствена граница. Традиционният култ към труда ражда срам, а невъзможността да се върнеш в нормата, безволието раждат жал. Неслучайно към познатите вече мотиви за пиенето и пеенето се присъединява и мотивът за смъртта – униожителка и обновителка, край и начало в битието. Този диалог е своеобразен идейно-емоционален център на творбата. Той е и начало на промяната у героите.

Гаврил се опитва да успокои съвестта на Дядката с познати клишета:

– *За какво се замисли? Деца имаш – нека работят, ти почивай... Защо си ги чувал?... Сиромаси сме, Дядка... си-ро-ма-си сме! И да работиш, и да не работиш – все то. Това ще ни остане.*

На тази повърхностна профанизация на ситуацията Дядката отговаря на черковно-славянски с цитат от библейския текст: „И во гресех роди ме мати моя“ (Давид псалом 50). Това извежда ставащото от конкретиката на битовото в измеренията на битийното. Героите в крчмата притихват, сякаш всеки се вглежда в гушата си, слуша нейния глас, търси себе си.

Запрелият часовник на стената внезапно почна да бие. Ударил е часът на промяната и това е означено чрез черковната песен, подхваната от мъжете:

*От юно-сти мое-я
мнози бо-рют мя страс-ти.*

Нещо у човека е трепнало, нещо се е пропукало в гушата му и тя е предусетила нови хоризонти за себе си. Време е човекът да намери себе си, да приеме нормата у себе си, за да бъде пак част от хармонията на битието:

Вътре ненадейно влезе Павел Нямото – синът на Дядката, – изгледа гневно пианите и като приближи баща си, почна да го дърпа за рамото.

Синът на Дядката носи името на един от първостроителите на християнската църква, на апостола, който обяснява и тълкува постулатите на вярата. С неговото нахлуване в крчмата нахлуват и нормите на сериозните социални регламентации. Павел е глухоням, но излъчва духовна сила. В образа на този герой липсва и следа от карнавалното начало въпреки физическия му недъг (така експлоатиран в карнавалната култура). Образът е монолитен и трябва да послужи за отправна точка и коректив в поведението на крчмарската компания. От всички само Иван Дядката го разбира и се чувства виновен. Виновен е не само пред сина си, но и пред нормата, пред сакралния култ към труда на полето.

– *Не ме ще, магарето! Грехота е, вика, да идя пиан на нивата, дето се ражда хлябът... Ех, има право... умен е мой Павел! И защо не ме би? Падаше ми се!*

Думите на Иван Дядката са знак за постепенно преодоляване на празнично-карнавалното начало и връщане в нормата чрез открояване на най-стойностното у нея – опазването на живота. Неслучайно в разговорите се подхваща темата за женитбата – връхната точка в социалната и личностната реализация на патриархалния човек. Жененето е свързано с новото начало, с вписването в традиционния ценностен ред на общността, който има своите опори в битийните закони. Този разговор обаче продължава да е на границата, защото въпреки сериозността на темата диалогът е наситен с пиперливи закачки и солени шеги по адрес на Марко във връзка с неговия злополучен брак. Така амбивалентното начало продължава да звучи в творбата.

Пълния текст четете в сп. „Български език и литература“, кн. 1

Ресурси за преподаване в интеркултурна среда

*Откъс от „Педагогически умения
за преподаване на български език
в интеркултурна среда“*

Евгения Тополска

Великотърновски университет

„Св. св. Кирил и Методий“ – Филиал Враца

Въведение

Съвременната образователна среда в детски градини, в училища, в университети е интеркултурна. Мисия на всеки преподавател е да приеме тази характеристика като ресурс, който успешно да включва в своята практика.

Темата на настоящото проучване е провокирана от актуални процеси в образованието: засилване на етническото разнообразие в образователната среда, търсене на адекватна образователна политика, която да обслужва образователните потребности на всички обучаеми. Широко се обсъжда въпросът за равния достъп до образование на различните етноси. В тази посока трябва да се замислим какво място в ценностната система на различните етноси заема образованието. Ако образованието не е ценност за някои етноси, трябва да се търсят механизми, които да насърчават, мотивират желанието за обучение.

По традиция, когато се коментира обучението в интеркултурна среда, се поставя акцент върху обучението на представители от „другите“ етноси. Считаме, че обучението в интеркултурна среда е процес, който трябва да се анализира от позициите на всички обучаеми, а не само от позицията на „различния“ етнос. Функционирането на интеркултурна образователна среда е успешно, когато е успешно за всички обучаеми. Необходима е

Заглавието е на редакцията



www.pedagogia.azbuki.bg

Главен редактор

Проф. д-р Емилия Василева

E-mail: embavassi@abv.bg

Редактор

Любомира Христова

0889 22 12 15

Тел.: 02/425 04 70

02/425 04 71

E-mail: pedagogia@azbuki.bg

Съдържание на сп. „Педагогика“, кн. 1/2017:

ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ПРОНИКНОВЕНИЯ

Качественият детски учител: личностен и професионален профил / *Розалина Енгелс-Критидис*

Педагогически умения за преподаване на български език в интеркултурна среда / *Евгения Тополска*

Фактори за успешно прилагане на смесено обучение / *Стоянка Георгиева-Лазарова, Лъчезар Лазаров*

Педагогическото общуване и хуманизирането на взаимоотношенията в училище / *Валентина Василева*

**ПРИБЛИЖАВАНЕ
ОБРАЗОВАНИЕ**

An Analysis of the Barriers to Inclusion of Children with Behavioural, Emotional and Social Difficulties (besd) in the Contexts of Greece and England / *Katerina Lykourgioti*

ЧУЖДЕСТРАНЕН ОПИТ

The Effect of Problem Solving Instruction on Mathematical Thinking / *Yildirim Bayazit, Aslihan Osmanoglu*

Развитие индивидуальных способностей на уроках искусства / *Гульнар Кайдаровна*

НОВИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Усвояване на процеса четене и свързани фактори / *Катерина Щерева*

**ДОКТОРАНТСКИ
ИЗСЛЕДВАНИЯ**

Рефлексия на учениците от начална училищна възраст в процеса на формиране на изследователски умения по „Човекът и природата“ / *Цветомира Иванова*

КНИЖНИНА

За стоплените пътеки към литературното познание / *Огняна Георгиева-Тенева*

**НАПИСАНОТО ОСТАВА.
ПИШИ ПРАВИЛНО**

балансирана политика в образованието. Това означава да се прецени как етническото разнообразие може да обогати образователния процес с различни езици и култури, да изгражда толерантност, за да бъде това образование полезно за всички.

В мултикултурното общество незнанието на официалния език за страната е сериозен проблем. Основателно Иван Иванов (Ivanov, 1999) посочва: „Етническите малцинства се разглеждат като съставени от хора със специфични и различни от тези на мнозинството нужди, включително и от образование и от професионална квалификация. Техните проблеми тръгват от недоброто знаене на езика, т.е. в основата е лингвистичният проблем“ (Ivanov, 1999: 39). Затова сред направленията на интеркултурното образование на първо място авторът поставя лингвистичното направление (Ivanov, 1999: 42).

Подготовката на студентите бъдещи учители за работа в интеркултурна среда е изключително важна част от цялостната им педагогическа, психологическа и методическа подготовка. В този процес подготовката на студентите за преподаване на български език заема централно място. Аргументи в подкрепа на това твърдение са:

1. Обучението се осъществява посредством език, по вербален път.

2. Езиковото обучение е условие за межкултурна комуникация, защото езикът е носител на култура и „мост между различни култури“ (Radkova, 2016).

Цел на настоящата статия е да се представят в теоретичен аспект педагогическите умения, които студентите бъдещи педагози трябва да притежават, за преподаване на български език в интеркултурна среда и да се предложи технологичен модел за тяхното изграждане.

Теоретични аспекти**Педагогическите умения в контекста на нормативни документи**

Подготовката на студенти бъдещи педагози в Република България се осъществява в контекста на Европейската квалификационна рамка за учене през целия живот (февруари, 2008 г.) и на Националната квалификационна рамка (февруари, 2012 г.). В Европейската квалификационна рамка за учене през целия живот знанията се дефинират като „свкупност от факти, принципи, теории и практики, които са свързани с определена сфера на работа или обучение“, и се описват като теоретични и/или фактологични; уменията се дефинират като „способност за прилагане на знанията и използване на ноу-хау при изпълнение на задачи и решаване на проблеми“ и се описват като познавателни (включващи прилагане на логическо, интуитивно и творческо мислене) и практически (включващи съзряност и употреба на методи, материали,

уреди и инструменти); компетентността се приема като „доказана способност за използване на знания, умения и личностни, социални и/или методологични дадености в работни или учебни ситуации и в професионално и личностно развитие“.

В Националната квалификационна рамка обобщено са формулирани знания, умения и компетентности, които трябва да притежават студентите. За образователно-квалификационна степен „бакалавър“ е регламентирано подниво 6Б. С оглед на темата на нашето проучване ще цитираме познавателните и практическите умения, регламентиранни за подниво 6Б „бакалавър“:

- владее методи и средства, позволяващи решаване на сложни задачи;
- прилага логическо мислене и проявява новаторство и творчески подход при решаване на нестандартни задачи.

Посочените познавателни и практически умения са дефинирани обобщено и се конкретизират за всяко академично направление.

Езикови умения в интеркултурното образование

Значимостта на езиковото обучение в интеркултурна среда се разчита в контекста на редица европейски документи. Сред признатите в Европа осем ключови компетенции, които са от решаващо значение за личностна реализация и развитие, активно участие в гражданското общество и социално приобщаване, половината са свързани с езиковото обучение в интеркултурна среда:

- комуникация на роден език;
- комуникация на чужди езици;
- социални и граждански компетентности;
- компетентности в областта на културата и на творческите изяви.

Езиковото обучение е средство за опознаване на друга култура. Независимо от това, че лингвистичната и интеркултурната компетентност се свързват в този процес, те не са тъждествени. Според Рени Рагкова лингвистичната и межкултурната компетентност не са взаимозаменяеми. „В някои случаи съществува високо ниво на чуждоезикова комуникативна компетентност, но не особено добре развита межкултурна компетентност. За да се осъществи обаче интеркултурна комуникация и за да се използва межкултурната компетентност, почти задължително условие е да съществува лингвистична компетентност. Това важи особено силно в случаите, когато има наличие на проблемни ситуации при межкултурно взаимодействие. Именно тогава от съществена важност ще се окаже лингвистичната компетентност. Знанията за чуждата култура не са за пренебрегване, макар че едва ли ще са достатъчни без нужните лингвистични познания. В заключение може да се твърди, че *лингвистичната компетентност е добре да изпреварва межкултурната в известен смисъл или да се придобива успоредно с нея*“ (Radkova, 2016).

В образователното пространство езиковото разнообразие може да се проследи в три направления: общуване на майчин език, овладяване на официалния език на държава-та и обучението на чужди езици (Sotirova, 2011).

Мая Сотирова посочва, че в педагогически план съхраняването на билингвалните особености е изключително важно, т.е. необходимо е детето не само да владее официалния език, като средство за социална комуникация, но и да запази и развива равнището на владееене на майчиния си език. „Езикът е важен етнокултурен маркер и като такъв е неотменен елемент на индивидуалната идентичност. Поради тази си особеност това е езикът, на който човек мисли най-добре, най-задълбочено и най-творчески. Ето защо в съвременните разработки все повече се акцентира върху значението на билингвалното обучение за общото психично развитие на детето, тъй като при добре балансирани социални условия и правилно обучение билингвизмът не само не влияе отрицателно, но дори може да допринесе за развитието на някои интелектуални качества, като гъвкавост и креативност. Той създава известни условия за изостряне на вниманието, за формиране на по-добра реактивност на нервната система, за трениране на паметта, волята и мисленето, за стимулиране на творчеството“. Анализирайки силните

страни и недостатъците на билингвизма, Ф. Даскалова пише, че за съжаление, много често липсват социални и педагогически условия, които поставят децата билингви в неизгодна социална позиция. „В тези случаи (както е при ромските деца) съвсем неправилно причината за дефицит в езиковото и в общото интелектуално развитие, както и за занижения успех се свързва единствено с билингвистичната среда. Така теорията за дефицита в езиковото развитие на децата билингви пречи да се разкрият истинските причини за установения дефицит, които в повечето случаи са на социална основа“ (Daskalova, 2003: 263).

Необходимостта от овладяване на официалния език на държавата се определя от факта, че това е езикът, на който се осъществява обучението на децата и учениците. „Изучаването на официалния език е едновременно с това и процес на усвояване на националната култура и приобщаване към нейните ценности, което определя решаващото му значение за социалната адаптация и образователната интеграция на децата и учениците от малцинствените етноси. Това обяснява факта, че повечето мултикултурни образователни програми обикновено се фокусират върху езика като определящ културен фактор“ (Sotirova, 2011).

Общуването на чужди езици е компетентност, която съвременната интеркултурна среда изисква. Всички ученици задължително изучават в училище чужд език. Така очакванията на обществото се свързват с изграждане на умения у младите хора не само за комуникация, но и за позитивно отношение към други култури, интеркултурно разбиране и формиране на интеркултурна компетентност.

Педагогически умения в езиковото обучение (преподаване)

Изграждането на интеркултурна комуникативна компетентност у децата и учениците е продължителен процес, който изисква целенасочени педагогически въздействия. Според Янка Тоцева (Totzeva, 2012) педагогическият подход към интеркултурната комуникативна компетентност включва разбирането и като *система от познания и опит за общуване с културно различни събеседници, умения за проява на културен релативизъм, толерантност и пренос на ценности*. Я. Тоцева посочва, че в педагогическата работа трябва да се включат дейности, които да доведат до овладяването на трите компонента на интеркултурната комуникативна компетентност.

1. **Познавателен**, който включва *знанията*, които предопределят го голяма степен отношенията и поведението; *самопознанието* (културната самоидентификация) и *познанията за културните различия*.

2. **Отношенчески**, сърцевината на който са *уменията* за преодоляване на стереотипи и предразсъдъци, въздържането от прояви на дискриминация, позитивната нагласа за приемане на различието и постигането на високи равнища на толерантност.

3. **Поведенчески** – *уменията* за работа с хора, принадлежащи към други култури, което се свързва с операционализиране на познанията и формиране на готовност за прилагането в практически дейности в хода на интеркултурната комуникация.

Всепознанията литература освен понятието *интеркултурна комуникативна компетентност* се използва и понятието *социолингвистична компетентност*. М. Сотирова (Sotirova, 2015) разглежда социолингвистичната компетентност като елемент на комуникативната компетентност. „Комуникативноречевите умения съставляват структурата на социолингвистичната компетентност, без при това да я изчерпват. Същевременно те могат да бъдат разглеждани въобще като умения за социално-комуникативно въздействие, включващи и стратегиите за постигане на комуникативните цели, които пък, от своя страна, се свързват със стратегийната комуникативна компетентност.“ Основателно авторката посочва, че има разлика между комуникативноречевите умения, които се формират у студенти бъдещи педагози и у студенти от други академични направления, както и между комуникативноречевите умения на студенти бъдещи педагози и на действащи педагози в практиката. В този контекст М. Сотирова посочва следните комуникативноречеве умения у студенти бъдещи педагози, които се изграждат в рамките на тяхната практическа подготовка.

Умения за четене и писане:

- водене на записки по време на хоспиране;
- четене и анализ на правилници, наредби, съгъждатни документи за съгъждатнието на обучението и гр.;
- търсене, четене и осмисляне на научно-методическа литература;
- търсене и подбор на допълнителна информация с оглед целите на практическата работа;
- четене и редактиране на ученически писмени текстове;
- спазване на графичните изискванията при изписване на буквите и гумите (при практическа работа в началните класове);
- спазване на структурни, съгъждателни и форматни изисквания при съставяне на протоколи от наблюдения, план-конспекти на уроци и гр.

Умения за слушане и гледане:

- възприемане на вербализирани инструкции от тютора и базовия наставник;
- едновременно възприемане на вербални и визуални кодове от по-голям брой участници в комуникативния акт;
- адекватно възприемане на изказването при работа с деца с речеви нарушения или със затруднения в развитието;
- педагогическо наблюдение по време на текущата практика;
- наблюдения върху поведението и речевата изява на учениците и гр.

Умения за говорене и презентирание:

- задаване на въпроси и изказване на впечатления, наблюдения, коментари в процеса на конфериранието на уроци или занятия;
- аргументиране на избора на една или друга педагогическа стратегия при планирането на практическата работа;
- убедително вербално мотивиране на дейността на учениците;
- разбираемо и ясно представяне пред учениците на учебното съгъждане;
- формулиране и задаване на дидактически правилно конструирани въпроси;
- изказване и аргументиране на оценка за дейността на учениците;
- подготовка и представяне на мултимедийна презентация за целите на урочната дейност и гр.

Ако базовата подготовка на студентите в университета е свързана с формиране на основни познавателни и практически умения за езиково обучение (преподаване) в интеркултурна среда, то в квалификацията на учителите в практиката тези умения се доразвиват. Я. Тоцева (Totzeva, 2009) предлага технология за квалификация на учители за работа в мултикултурна среда. Технологичният модел има следните компоненти:

- проучване на потребностите от обучение по темата за управление на разнообразието в училище;
- диагностициране на личната мотивация за участие в квалификационни дейности;
- проучване на отношението към различни форми на квалификация;
- проучване на интереса към различни андрагогически методи;
- проучване на отношението към предлаганата програма за квалификация;
- корекция и оптимизация на програмата (при нужда);
- провеждане на обучението;
- диагностика на удовлетвореността от обучението и готовността за включване в последвало обучение;
- отсрочена диагностика за приложението на новопридобитите знания и умения, за използваните методи и техники при управление на разнообразието в класната стая;
- дълбочинни интервюта с директорите на училищата и педагогическите съветници за устойчивостта на новите педагогически модели за работа в условията на разнообразието.

Пълния текст четете в сп. „Педагогика“, бр. 1

Портфолиото може да бъде рефлексивно

*Откъс от „Рефлексивното ученическо
портфолио като средство за активизиране
на самопознанието“*

Мария Проданова

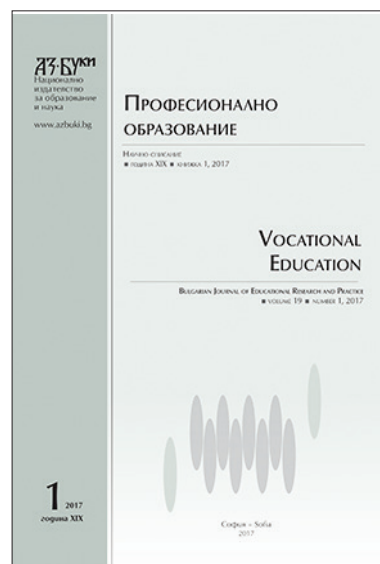
Професионална гимназия по електротехника
и електроника – Пловдив

Системното самопознание е инструмент, чрез който човек може да открие своя неизчерпаем личностен и творчески потенциал, да го използва в тези сфери на живота си, в които той ще се прояви в пълна сила. Задачата на семейството и училището се състои в създаването на необходимите условия за самоизграждане и самовъзпитание, в актуализация на механизмите на самопознание и саморазвитие (Maralov, 2002).

Какво е състоянието в съвременното училище? Повечето ученици не са мотивирани да търсят себе си, те просто не се познават, поради което не правят опити да променят нещо. Трудност представлява въвличането им като партньори на училището при тяхното формиране като хармонични и зрели личности. Това може да стане само ако те целенасочено и активно участват в организирано самопознание.

Съвременното обучение днес не осигурява достатъчно познавателни ситуации за самопознание на учениците. В него все още доминира педагогическото общуване. Целенасочено и системно погроставащите не се обучават на самонаблюдение и самоанализ, не се развиват

Заглавието е на редакцията



www.vocedu@azbuki.bg

Главен редактор

Доц. д-р Тоня Георгиева
E-mail: tonia@au-plovdiv.bg

Редактор

Николай Кънчев
0888 81 56 45

Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71

E-mail: vocedu@azbuki.bg

Съдържание на сп. „Професионално образование“, кн. 1/2016:

КЪМ ЧИТАТЕЛЯ

МЕТОДИКА И ОПИТ

Рефлексивното ученическо портфолио като средство за активизиране на самопознанието / Мария Проданова

Професионалното образование в област Кюстендил / Радостина Новакова

Професионалното образование в област Пазарджик – традиции, постижения, предизвикателства / Кирил Белев

УЧЕНЕ ПРЕЗ ЦЕЛИЯ ЖИВОТ

Професионалното развитие на учителите – гаранция за добри резултати и предпоставка за реформа / *Емилиана Димитрова*

ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКА ДЕЙНОСТ

Прилагане на медиацията като доказана добра педагогическа практика за справяне с агресията в българското училище. Опитът на област Сливен / *Бисерка Михалева*

ПЪТЯТ КЪМ УСПЕХА

Удобства и рискове при използване на интернет за лични цели / *Аделина Балиева*

Развитие на универсалната пощенска услуга / *Айше Узунова*

Статистически анализ на приети обаждания в Call Centre за една седмица по часове / *Анна Данова*

УЧИЛИЩЕ ЗА УЧИТЕЛИ

Днес представяме: Професионална гимназия по горско стопанство и дървообработване „Сава Младенов“ – гр. Тетевен

Съвременната класна стая, или защо смартфоните не са враг на учителя / *Десислава Куманова*

Дърворезбарството – математика с пергел, компютър и длето в ръце – било е, е и ще бъде! / *Диана Василева*

„Круг друзей“ – клубът, клубната дейност и кръгът на приятелите на руския език / *Дафинка Ботева*

Днес представяме: Средно училище „Петко Рачов Славейков“ – Добрич

Художествената галерия и децата – творческо общуване / *Здравко Тошев*

Приложение на интерактивни методи в обучението на учениците в VII клас по „Биология и здравно образование“ / *Красимира Желева*

Приложение на „Енвижън“ в обучението на учениците от начален етап / *Ивалина Костадинова, Светлана Колева*

Комплексна методика за усъвършенстване на обучението по хандбал на ученици от основна образователна степен / *Красимир Станков*

техните рефлексивни способности. В резултат на всичко това по-голямата част от тях имат неадекватна самооценка, като по този начин пътят им към самопознанието и самовъзпитанието се възпрепятства (Nikolov, 2013).

Мотивация за настоящата разработка е възможността да се сподели педагогически опит, свързан с организацията на процесите на самопознание и самооценка при изработване на ученическо рефлексивно портфолио в час на класа. Рефлексивното портфолио се използва като средство за операционализиране на самопознанието в приложна програма.

Методология на изследването

Цел на настоящата разработка е да се конструира, реализира и опише педагогическа технология за придобиване на знания и умения за изготвяне на ученическо портфолио и развитие на умения за самопознание и самооценка.

За изпълнение на тази цел са формулирани следните *изследователски задачи*.

1. Проучване на необходимата специализирана литература.

2. Избор на целесъобразни методи на изследване.

3. Разработване на инструментариум за изследване и неговата апробация.

4. Статистическа обработка на резултатите.

5. Педагогически анализ на резултатите.

В изследването участват 24 ученици от VIII клас на Професионална гимназия по електротехника и електроника – Пловдив, на възраст между 14 и 15 години. За учебната 2014/2015 година този клас е с най-нисък среден годишен успех поради липсата на мотивация и навики за системен учебно-познавателен труд.

Изследването е проведено в периода между януари и септември 2015 година.

Обектът на изследването е ученическото рефлексивно портфолио.

Предмет на изследването са уменията на група ученици за самопознание и за самооценка, отразени в ученическо рефлексивно портфолио.

Описание на педагогическия опит

Разработено е съдържание на ученическо портфолио, което има за цел да актуализира, активизира и подпомогне себеизразяването и самопознанието на учениците, да ги насърчи да изследват себе си. Включени са материали, изискващи воденето на рефлексивни бележки и оценъчни документи, което превръща портфолиото в рефлексивно.

Съдържанието на портфолиото е от следните части.

Титулна страница – на нея е отбелязана основната информация за ученика (име и фамилия, учебно заведение, клас, период, за който са представени материалите, данни за контакт – електронен адрес и телефон).

Автобиография – кратка автобиография в свободна форма, написана от ученика, в която отбелязва основните събития от своя живот по предварително зададени от учителя опорни въпроси.

Моите планове – посочени са трите най-важни цели, които ученикът би искал да постигне в близките 5 и 10 години, като представя аргументи, които разкриват неговата мотивация за бъдещо действие; предполага целеполагане.

Учебна дейност – има за цел да се осъществи мисловна процедура, насочена към познание за собствената дейност. Включва резултати от обучението, анализ на възможностите за учене, данни за участие в извънкласна дейност и допълнително образowanie.

Моите успехи – включва информация за отличия и награди с приложени документи (грамоти, сертификати).

Лексикон – дава възможност на ученика да се самоизрази и да представи себе си. Съдържа информация за семейното положение на ученика, неговите интереси, нагласи и ценности. Предполага осъществяването на рефлексивна дейност. В края на лексикона има празно поле, в което може да запери или нарисова нещо, което го изразява.

Тестове за самооценка – прилагат се двата теста, направени в началото на изследването и след изработването на портфолиото.

Задачи за рефлексия – целят организирано самопознание и прилагане на мисловни процедури, насочени към познание на качества на собствената личност.

Учениците изработват своите портфолия в час на класа под ръководството на класния ръководител. Това става на три етапа.

ПОДГОТВИТЕЛЕН ЕТАП – запознаване със същността, целта и структурата на образователното портфолио и създаване на положителна мотивация за работа.

СЪЦИНСКА РАБОТА ПО ПОРТФОЛИОТО – попълване на отделните негови части и изпълнение на задачите за рефлексия.

ЗАКЛЮЧИТЕЛЕН ЕТАП – попълване на Прозореца на Джохари и отбелязване на резултатите от учебната дейност; изисква много самостоятелна работа от страна на класния ръководител с учениците.

Инструментарий на изследването

За количествено измерване на самопознанието се възприемат следните критерии и показатели.

1. Рефлексия на личностно-характерологичните особености:

– определя се само с физически качества;

– определя се с физически качества, качества на личността и свойства на характера;

– определя се главно с качества на личността и свойства на характера;

– определя се само с качества на личността и свойства на характера.

2. Целеполагане:

– формулира материални цели; липсва аргументация;

– формулира материални и учебни цели;

– поставя си главно учебни цели и прави дългосрочни жизнени планове;

– поставя си цели, свързани с личностното развитие.

3. Рефлексия на учебно-познавателна дейност:

– не може да определи възможностите си за учене;

– определя възможностите си за учене, без да прави анализ;

– определя възможностите си за учене, като посочва причините;

– посочва стратегия за повишаване на успеваемостта.

Въз основа на литературен обзор е избрана оценъчна скала, която включва

Избрано

четири възможни равнища на самопознание: много ниско P_0 , ниско P_1 , средно P_2 и високо P_3 (Hadjiali & Kolarova, 2007). В тази скала има три критерия: рефлексия на личностно-характерологичните особености, целеполагане и рефлексия на учебно-познавателната дейност. Всеки от показателите към трите критерия се оценява с точки от 0 до 4. Общото равнище на самопознание се определя чрез сумарния брой точки от всички показатели.

За изследване на юношеската самооценка се използва тестов метод, който се базира на съпоставянето на идеалния и реалния образ на Аза. Тестът за самооценка се прави от учениците в началото и в края на изследването. Той се състои от изброени различни качества на личността, които ученикът трябва да раздели в две колони. Върху първата записва „Моят идеал“ и избира 10 – 20 качества, отговарящи според него на идеалните личностни качества. Втората колона обозначава като „Антиидеал“ и в нея записва качества, които за „идеалния човек“ са недопустими.

След това ученикът прочита качества в двете колони и отбелязва с „да“ онези, които реално притежава, и с „не“ онези, които не се отнасят до него, независимо колко силно са изразени. При обработката на резултатите се разделят броят на положителните качества, които ученикът си приписва, на броя качества в графата „Моят идеал“. Ако резултатът е близък до 1, изследваният по-скоро се надценява. Ако е близък до 0, той се недооценява и е прекалено критичен към себе си. Ако резултатът е близък до 0,5, самооценката е реална и ученикът се приема достатъчно критично. Същото се прави и с графата „Антиидеал“. Резултат, близък до 0, означава завишена самооценка, към 1 – занижена, а към 0,5 – нормална (Игов et al., 2001).

В края на изследването се прави анкетиране за проучване на мнението и отношението на учениците. Анкетна карта включва въпроси, насочени директно към целта на изследването.

Пълния текст четете в сп. „Професионално образование“, кн. 1